

Elżbieta Surma-Jończyk
Archiwum Państwowe
Częstochowa

**Fotografie w zasobie Archiwum Państwowego w Częstochowie –
przejmowanie, przechowywanie, przyczyny destrukcji**
Komunikat

**Photographs in the resources of the State Archives in Częstochowa – taking
over, storage, causes of destruction**
Statement

Streszczenie

Komunikat zawiera podstawowe informacje dotyczące obecności dokumentacji fotograficznej w zasobie Archiwum Państwowego w Częstochowie.

Fotografie w postaci pojedynczych zdjęć czy ich zbiorów, wytworzone przez osoby fizyczne (fotografów, artystów, fotoreporterów), instytucje prywatne (agencje fotograficzne), państwowe jednostki organizacyjne (urzędy, zakłady przemysłowe, placówki oświatowe i kultury) są na podstawie wybranych kryteriów wyselekcjonowane w celu przechowywania wieczystego przez archiwa państwowe.

Dokumentacja ta z uwagi na swój delikatny i wrażliwy charakter jest szczególnie narażona na niekorzystny wpływ czynników zewnętrznych, powodujących często nieodwracalny proces destrukcji. Stąd tak ważna jest rola zapewnienia właściwych warunków użytkowania i przechowywania tych materiałów, aby zabezpieczyć je dla przyszłych pokoleń.

Słowa kluczowe: Archiwum Państwowe w Częstochowie, zasób archiwalny, fotografie, gromadzenie, zabezpieczanie, destrukcja

Zasób Archiwum Państwowego w Częstochowie to aktualnie ponad 3.240 metrów bieżących akt zgrupowanych w 1.169 zespołach lub zbiorach archiwalnych. W zdecydowanej większości jest to dokumentacja aktowa, która należy do najczęściej spotykanej formy dokumentacji. Mamy z nią do czynienia zarówno w urzędach, instytucjach kultury, sądach, placówkach oświatowych i naukowych czy zakładach produkcyjnych. Wśród tego typu dokumentacji można wyróżnić m.in.:

- akta ogólne związane z realizacją podstawowych zadań jednostki organizacyjnej, np. akta potwierdzające stan majątkowy, akta dotyczące zarządzania, planowania, sprawozdawczości itp.,
- akta normatywne zawierające przepisy regulujące podstawy organizacyjno-prawne jednostki organizacyjnej,
- akta finansowo-księgowo dokumentujące przebieg operacji gospodarczych i finansowych,
- akta osobowe, w skład których wchodzi dokumenty i materiały zawierające dane osobowe pracownika oraz dokumentację związaną z przebiegiem zatrudnienia,
- akta gruntowe i hipoteczne dokumentujące prawo własności oraz użytkowania gruntów i nieruchomości, a także obciążających je wierzytelności, opłat i świadczeń,
- akta stanu cywilnego tj. księgi urodzeń, małżeństw i zgonów oraz związane z nimi akta zbiorowe,
- akta sądowe tj. akta spraw karnych i cywilnych, prawa rodzinnego, prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, a także akta spraw rozpoznawanych przez Naczelny Sąd Administracyjny oraz związane z prowadzeniem Krajowego Rejestru Sądowego przedsiębiorców, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych lub zawodowych,
- akta notarialne tj. akta prawne dotyczące głównie umów kupna-sprzedaży, darowizn, testamentów oraz intercyz przedślubnych i inwentarzy masy spadkowej,
- akta medyczne, w skład których wchodzi akta zakładów opieki zdrowotnej oraz zbiorcze akta medyczne.

Ponad 99% akt zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Częstochowie posiada ewidencję, umożliwiającą dotarcie do informacji o poszczególnych jednostkach archiwalnych (poszytach, księgach, tomach akt). Spośród prawie 260 tysięcy jednostek archiwalnych ponad 250 tysięcy posiada opisy w elektronicznej bazie danych ZoSIA (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej)¹. Zespół o największej liczbie jednostek to *Sqd Powiatowy w Częstochowie z lat [1923] 1951–1967 [2013]* aktualnie obejmujący 18.713 j.a. Zespół o największym metrażu to *Wojewódzki Urząd Statystyczny w Częstochowie z lat [1970] 1975–1999* aktualnie obejmujący 159 metrów bieżących akt.

Dokumentacja fotograficzna w zasobie Archiwum Państwowego w Częstochowie obecna jest w wielu zespołach archiwalnych zarówno w postaci pojedynczych zdjęć, jak i ich zbiorów (np. albumów czy kronik). Archiwum posiada także mniej typowe fotografie w postaci dużych rozmiarów (i czasem dużej wagi), np. tableau przedstawiające członków Rady Nadzorczej i Zarządu Spółdzielni Rzemieślniczej „Rzemieślnik” w Częstochowie (z zespołu *Spółdzielnia Rzemieślnicza „Rzemieślnik” w Częstochowie z lat 1912–2008*)².

Zespoły akt, w których występują fotografie, to m.in.:

*Akta Miasta Częstochowy, 1759–1948*³,

Częstochowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego im. Z. Modzelewskiego w Częstochowie, [1939] 1945–1996 (zawiera m.in. fotografie zakładu, maszyn, uroczystości, ambulatorium zakładowego)⁴,

¹ Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA (<https://www.archiwa.gov.pl/dlauzytkownikow/bazy-danych/2534-zintegrowany-system-informacji-archiwalnej-zosia>) został wprowadzony Zarządzeniem nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 lipca 2007 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do opracowania, przygotowania i wdrożenia w archiwach państwowych Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej.

² APCz, Spółdzielnia Rzemieślnicza „Rzemieślnik” w Częstochowie, 1912–2008, sygn. 80: Tableau – Zasłużeni 75 lat, 1988.

³ APCz, Akta miasta Częstochowy, 1759–1948, sygn.13789: Akta ekshumacyjne miasta Częstochowy 1939–1940.

⁴ APCZ, Częstochowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego im. Z. Modzelewskiego w Częstochowie, [1939] 1945–1996, sygn. 959: Fotografie zakładu, maszyn, [brak daty], sygn. 960: Fotografie uroczystości, [brak daty], sygn. 961: Fotografie ambulatorium zakładowego [brak daty].

*Rzemieślnicza Spółdzielnia Pracy Fotografów w Częstochowie, 1951–1957*⁵,

Knorr i Brehmse S.A., Fabryka Naczyń w Myszkowie, 1924–1945 (zawiera m.in. fotografie wyrobów: młynki do kawy, urządzenia do zaparzania kawy, spluwaczki, popielniczki, nocniki, tace, wazy, lichtarze, solniczki, kotły, dzbany, mydelniczki, czajniki, łyżki, garnki itp.)⁶,

Inspektorat Armii Krajowej w Częstochowie, 1940–1945 (zawiera m.in. 4 fotografie: gen. Władysław Sikorski dekoruje sztandar, gen. Wł. Sikorski rozmawiający z oficerem, maszerujący oddział żołnierzy)⁷,

Biuro Planowania Przestrzennego w Częstochowie, 1955–2004 (zawiera m.in. fotografie ulic Częstochowy, budownictwa wielorodzinnego, starą zabudowę miasta, fotografie Jury Krakowsko-Częstochowskiej)⁸,

Wojewódzki Ośrodek Kultury w Częstochowie, 1975–1993 (zawiera m.in. 884 fotografie z imprez, konkursów realizowanych przez Ośrodek, fotografie ośrodków kultury województwa częstochowskiego, fotografie dokumentujące edukację teatralną, fotografie Zespołu Pieśni i Tańca „Częstochowa”)⁹,

Robotniczy Klub Sportowy „Raków” w Częstochowie, 1962–2002 (zawiera m.in. 618 zdjęć drużyn sportowych, imprez sportowych, działalności i piłkarzy)¹⁰,

Teki Leszka Krupskiego (zbiór relacji, zdjęć i innych materiałów dotyczących historii miasta Kłobucka oraz harcerstwa i szkolnictwa powiatu częstochowskiego), 1909–2002 (zawiera m.in. fotografie Kłobucka i oko-

⁵ APCz, *Rzemieślnicza Spółdzielnia Pracy Fotografów w Częstochowie, 1951–1957*, sygn. 45: Karty maszynowe – opisy techniczne i fotografie sprzętu fotograficznego.

⁶ APCz, *Knorr i Brehmse S.A., Fabryka Naczyń w Myszkowie, 1924–1945*, sygn. 475 - 515.

⁷ APCz, *Inspektorat Armii Krajowej w Częstochowie, 1940–1945*, sygn. 130.

⁸ APCz, *Biuro Planowania Przestrzennego w Częstochowie, 1955–2004*, sygn. 3678 - 4502.

⁹ APCz, *Wojewódzki Ośrodek Kultury w Częstochowie, 1975–1993*, sygn. 365 - 409.

¹⁰ APCz, *Robotniczy Klub Sportowy „Raków” w Częstochowie, 1962–2002*, sygn. 154 - 179.

lic, mieszkańców miasta, budowli i pomników, fotografie członków rodziny L. Krupskiego, drużyn harcerskich itp.)¹¹,

Spółdzielnia Rzemieślnicza „Rzemieślnik” w Częstochowie, 1912–2008 (zawiera m.in. *tableau – Jubileusz 60-lecia Spółdzielni* – 27 fotografii, *tableau – zasłużeni* – 32 fotografie członków Rady Nadzorczej i Zarządu Spółdzielni)¹²,

Huta Częstochowa, [1939] 1949–2005 (zawiera m.in. 64 fotografie luźne walcowni blach grubych w Hucie im. B. Bieruta, album zawierający 34 fotografie zakładu)¹³,

Spuścizna Bronisławy Dąbrowskiej, 1895–1973 (zawiera m.in. fotografie dokumentujące działalność nauczycielską B. Dąbrowskiej)¹⁴,

Spółeczny Komitet Budowy Obeliska Upamiętniającego Miejsce Aresztowania kpt. Stanisława Sojczyńskiego „Warszyca” w Częstochowie, 2012–2013 (zawiera m.in. fotografie obelisku, uroczystości jego odsłonięcia itp.)¹⁵,

Ochotnicza Straż Pożarna w Częstochowie, 1872–1999 (zawiera m.in. albumy, zdjęcia luźne, np. Zjazd Ochotniczych Straży Pożarnych na Jasnej Górze – 18 VI 1939 r., ćwiczenia strażackie itp.)¹⁶,

Zbiór fotografii i pocztówek, 1893–1950, 1984 (zawiera m.in. album z fotografiami cywilnych i wojskowych urzędników niemieckich, mieszkańców miasta, widokami Jasnej Góry, cerkwi Cyryla i Metodego, pomnikiem cara Aleksandra II – 1914–1916, zdjęcia budynków, pomników np. pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego odsłonięty 12 V 1935 r.

¹¹ APCz, Teki Leszka Krupskiego (zbiór relacji, zdjęć i innych materiałów dotyczących historii miasta Kłobucka oraz harcerstwa i szkolnictwa powiatu częstochowskiego), 1909–2002, sygn. 65 - 89.

¹² APCz, Spółdzielnia Rzemieślnicza „Rzemieślnik” w Częstochowie, 1912–2008, sygn. 79, 80, 81.

¹³ APCz, Huta Częstochowa, [1939] 1949–2005, sygn. 874, 876 - 878.

¹⁴ APCz, Spuścizna Bronisławy Dąbrowskiej, 1895–1973, sygn. 58 - 64, 66 - 67, 69 - 70.

¹⁵ APCz, Spółeczny Komitet Budowy Obeliska Upamiętniającego Miejsce Aresztowania kpt. Stanisława Sojczyńskiego „Warszyca” w Częstochowie, 2012–2013, sygn. 1.

¹⁶ APCz, Ochotnicza Straż Pożarna w Częstochowie, 1872–1999, sygn. 309 - 329.

o godz. 20.45 na dziedzińcu Gimnazjum Towarzystwa Szkoły Społecznej w Częstochowie)¹⁷.

Dla pracowników Archiwum egzemplarzem archiwalnym fotografii jest:

dla fotografii trwale związanej z nośnikiem, powstałej w wyniku chemicznej obróbki materiału światłoczułego – nośnik z pierwotnym zapisem fotografii,

dla zapisu cyfrowego – wzorcowy plik danych, niezmieniony w stosunku do pierwotnego zapisu, wykonanego bezpośrednio przez urządzenie elektroniczne lub przekształconego i przekazanego przez twórcę.

Jeżeli nie zachował się nośnik z pierwotnym zapisem fotografii lub wzorcowy plik danych, wówczas egzemplarzem archiwalnym fotografii jest wskazana kopia analogowa lub plik danych, uznany za wzorcowy (równoważnik oryginału).

Archiwa państwowe gromadzą głównie fotografie wytworzone przez osoby fizyczne (fotografów, artystów, fotoreporterów), instytucje prywatne (agencje fotograficzne, prasowe) oraz państwowe jednostki organizacyjne (urzędy miast, gmin, zakłady przemysłowe, placówki oświatowe i kultury), fotografie posiadające walory poznawcze, dokumentacyjne i artystyczne oraz fotografie wykonane różnorodnymi technikami fotograficznymi. Wybór kryteriów, na podstawie których kwalifikuje się fotografie do ich wieczystego przechowywania, nie jest łatwy i czasem w praktyce bywa kłopotliwy.

Najczęściej brane są pod uwagę:

treść fotografii,

autorstwo fotografii,

znaczenie twórcy,

unikatowość/typowość,

nośnik i technika wykonania fotografii,

wartość informacyjna dokumentacji konkretnego twórcy,

niepowtarzalność informacji,

uzyskanie nagrody państwowej, konkursowej lub innych wyróżnień,

¹⁷ APCz, Zbiór fotografii i pocztówek, 1893–1950, 1984, sygn. 1 - 84.

jakość techniczna i stopień zachowania fotografii (pomocniczo).

W archiwach państwowych fotografie stanowiące integralną część zespołu akt gromadzi się jako wizualne uzupełnienie dokumentacji pisanej niezależnie od tego, czy akta się zachowały, czy też nie (np. albumy pamiątkowe, fotografie z obchodów jubileuszy itp.)

Gromadzone są ponadto zespoły fotografii powstałe w wyniku działalności instytucji lub osób, specjalnie do tego powołanych (np. Zakład Fotograficzny XYZ, Agencja Fotograficzna XYZ itp.). Spotkać można także fotografie o różnej proveniencji gromadzone przez instytucje lub osoby pod pewnym kątem widzenia lub w sposób przypadkowy (np. *Zbiór fotografii i pocztówek Archiwum Państwowego w Częstochowie*) – wówczas stanowią one zbiory (kolekcje) fotografii.

Dokumentacja fotograficzna to materiał bardzo wrażliwy i delikatny, dlatego też zarówno pracownicy archiwów, jak i korzystający z tych zbiorów muszą zachować szczególną ostrożność, m.in. zalecane jest korzystanie przede wszystkim z kopii, a nie z oryginałów, zakładanie podczas pracy z fotografiami czystych, bawełnianych rękawiczek i w razie jakichkolwiek wątpliwości dotyczących stanu fizycznego dokumentacji konsultacje z konserwatorami zbiorów.

Przechowywanie tego rodzaju dokumentacji podlega szczególnej ochronie¹⁸. Warunki magazynowe, jakie muszą być spełnione, aby w sposób właściwy i bezpieczny przechowywać fotografie, to m.in.:

temperatura niższa niż 18°C (dla odbitek czarno-białych i negatywów), dla materiałów barwnych ok. 2°C

wilgotność względna 30%,

dla kolekcji mieszanej wilgotność względna 35–40%,

unikanie wahań temperatury i wilgotności,

maksymalne ograniczenie światła i promieniowania UV,

regały/meble do przechowywania materiałów fotograficznych powinny być wykonane z aluminium anodowanego, stali nierdzewnej lub stali pokrytej lakierem piecowym – nie wskazane są meble lub elementy

¹⁸ *Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.

drewniane, różne rodzaje materiałów fotograficznych (szklane negatywy, negatywy plastikowe, odbitki na papierze, kolorowe slajdy itp. należy przechowywać oddzielnie).

Podstawowym i niezbędnym dla zachowania i ochrony zbiorów fotograficznych działaniem jest zabezpieczenie zdjęć poprzez umieszczenie ich we właściwych opakowaniach ochronnych, które ograniczają niekorzystne czynniki zewnętrzne (nagłe zmiany temperatury oraz wilgotności względnej powietrza, dostęp światła) i minimalizują narażenie na uszkodzenia pochodzenia mechanicznego. Najpopularniejsze opakowania to koszulki wykonane z papieru bawełnianego lub folii poliestrowej. Folia powinna być stosowana jedynie w przypadku przechowywania fotografii w monitorowanych i stabilnych warunkach temperaturowo-wilgotnościowych oraz w przypadku obiektów narażonych na ciągłe udostępnianie (pozbawionych kopii cyfrowych).

Wszystkie materiały, z których wykonano opakowania ochronne (obwoluty, teczki, pudła zbiorcze, klej), powinny posiadać atest PAT- Photographic Activity Test (ISO 18916:2007).

W przypadku pojedynczych fotografii najlepiej, gdy każdy obiekt posiada swoją osobną obwolutę. Podczas przeglądania fotografii znajdujących się w papierowych obwolutach muszą być one z nich wyjęte, natomiast przezroczyste plastikowe obwoluty w kształcie litery „L” pozwalają na przeglądanie fotografii bez ich wyjmowania i dzięki temu minimalizujemy możliwość zarysowania emulsji. Po umieszczeniu fotografii w odpowiednich teczkach, obwolutach, koszulkach lub innych opakowaniach mogą być one przechowywane w pozycji poziomej lub pionowej w pudłach archiwalnych. Preferuje się przechowywanie fotografii w poziomie, gdyż daje ono całościowe oparcie i pozwala uniknąć mechanicznych zniszczeń, takich jak zagniecenia. W przypadku przechowywania w pozycji pionowej należy umieścić fotografie w teczkach lub kopertach, a następnie ułożyć je w pudłach do przechowywania dokumentów.

Fotografie w albumach można zabezpieczyć, jeśli ulegają uszkodzeniu ze względu na sąsiedztwo innych odbitek lub kart albumu, poprzez przekładanie odpowiednim papierem ochronnym. Należy jednak ostroż-

nie stosować to zalecenie, zwracając uwagę, czy nie spowoduje to deformacji oprawy z uwagi na dodatkową objętość papieru ochronnego.

Albumy na fotografie powinny być przechowywane w pozycji poziomej, najlepiej w pudłach wykładanych bibułami.

Negatywy szklane powinno się przechowywać w oddzielnych koperkach papierowych w pozycji pionowej, w odpowiednio wyścielonej szafie lub w mocnych pudłach. Negatywy powinny być oddzielone co 5–10 płyt sztywnymi tekturkami.

Filmy negatywowe mogą być przechowywane w papierowych lub poliestrowych obwolutach, następnie umieszczone w pudłach lub w segregatorach. Współcześnie dostępnych jest wiele różnych możliwości zaopatrzenia się w materiały przeznaczone do ochrony i długotrwałego przechowywania dokumentacji fotograficznej.

Materiały archiwalne zgromadzone w archiwach państwowych docierają tam często już w stanie uszkodzonym, dotyczy to m.in. fotografii, które ze względu na specyfikę ich wytworzenia są szczególnie wrażliwe na warunki otoczenia: temperaturę, wilgotność powietrza, zanieczyszczenie środowiska, ale także na substancje ulatniające się z materiałów budowlanych, farb na ścianach, drewnianych mebli, tektur, opakowań.

Podstawowymi przyczynami destrukcji materiałów fotograficznych są:

czynniki mechaniczne, tj. niewłaściwe przechowywanie (powodujące zagniecenia, zarysowania itp.) i udostępnianie (plamy pozostawione przez ręce użytkowników, rozdarcia itp.),

czynniki fizykochemiczne, np. światło słoneczne i sztuczne (powodujące blaknięcie obrazu), duża wilgotność powietrza (powstawanie pleśni, uszkodzenie emulsji, odspajanie się poszczególnych warstw fotografii),

czynniki biologiczne.

Zniszczenia wywołane różnymi negatywnymi czynnikami mogą wystąpić we wszystkich warstwach, z których zbudowana jest fotografia, jednak najczęściej destrukcji ulega podstawa (papierowa, metalowa, szklana, plastikowa).

Emulsja żelatynowa na negatywach szklanych, negatywach na podłożach z tworzyw sztucznych, pozytywach czarno-białych i kolorowych na podłożach papierowych i poliestrowych reaguje silnie na zmiany wilgotności. W suchych magazynach dochodzi do jej kurczenia się i zwijania fotografii na podłożu papierowym. W przypadku negatywów szklanych kurczenie się emulsji może spowodować jej pękanie i odspajanie się od podłoża czyli łuszczenie. Przy zwiększonej wilgotności powietrza emulsja żelatynowa jest podatna na zaatakowanie przez mikroorganizmy. Liczne uszkodzenia materiałów fotograficznych są efektem aktywności związków światłoczułych obecnych w emulsji. Prowadzi to do zmiany barwy, a nawet do zanikania obrazu na negatywach i pozytywach. Z kolei zjawisko wysrebrzenia się pojawia się niekiedy na emulsji żelatynowej w fotografii czarno-białej. Dzieje się tak wskutek utleniania się srebra w emulsji, przemieszczania się jonów srebrnych na powierzchnię warstwy żelatynowej i następnie redukcji tych związków do metalicznego srebra.

Dobrym rozwiązaniem, coraz powszechniej stosowanym przez instytucje gromadzące zbiory fotograficzne, jest ich digitalizacja, która przynosi szereg korzyści nie tylko w zakresie minimalizacji ryzyka zniszczenia lub utraty zbiorów, ale także umożliwia potencjalnym użytkownikom łatwiejszy do nich dostęp.

Summary

The statment contains informations about the presence of photography documentation in National Archive in Częstochowa.

Photographs in a figure of single pictures or their groups made by artists, photographers and photojournalists as well as private institutions (photo agencies), state organizational units (offices, industrial factories, educational and cultural institutions) are selected on the basis of particular criteria in order to ensure perpetual storage by National Archives.

Due to its sensitive and delicate character this documentation is especially exposed on bad influence of external factors, which can cause irreversible process of destruction.

As a consequence the role of ensuring the right conditions of use and storage is essential in order to secure this materials for the future generations.

Keywords: National Archive in Częstochowa, archive collection, photographs, collecting photographs, securing photographs, destruction

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Częstochowie (APCz):

Spółdzielnia Rzemieślnicza „Rzemieślnik” w Częstochowie, 1912–2008, sygnatury: 79 - 81.

Akta miasta Częstochowy, 1759–1948, sygnatura: 13789.

Częstochowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego im. Z. Modzelewskiego w Częstochowie, [1939] 1945–1996, sygnatury: 959, 960, 961.

Rzemieślnicza Spółdzielnia Pracy Fotografów w Częstochowie, 1951–195, sygnatura: 45.

Knorr i Brehmse S.A., Fabryka Naczyń w Myszkowie, 1924–1945, sygnatury: 457 - 515.

Inspektorat Armii Krajowej w Częstochowie, 1940–1945, sygnatura: 130.

Biuro Planowania Przestrzennego w Częstochowie, 1955–2004, sygnatury: 3678 - 4502.

Wojewódzki Ośrodek Kultury w Częstochowie, 1975–1993, sygnatury: 365 - 409.

Robotniczy Klub Sportowy „Raków” w Częstochowie, 1962–2002, sygnatury: 154 - 179.

Teki Leszka Krupskiego(zbiór relacji, zdjęć i innych materiałów dotyczących historii miasta Kłobucka oraz harcerstwa i szkolnictwa powiatu częstochowskiego), 1909–2002, sygnatury: 65 - 89.

Huta Częstochowa, [1939] 1949–2005, sygnatury: 874, 876 - 878.

Spuścizna Bronisławy Dąbrowskiej, 1895–1973, sygnatury: 58 - 64, 66 - 67, 69 - 70.

Spółeczny Komitet Budowy Obeliska Upamiętniającego Miejsce Aresztowania kpt. Stanisława Sojczyńskiego „Warszyca” w Częstochowie, 2012–2013, sygnatura: 1.

Ochotnicza Straż Pożarna w Częstochowie, 1872–1999, sygnatury: 309 - 329.

Zbiór fotografii i pocztówek, 1893–1950, sygnatura: 1 - 84.

Druki zwarte

Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.

Strony www

<https://www.archiwa.gov.pl/dlauzytkownikow/bazy-danych/2534-zintegrowany-system-informacji-archiwalnej-zosia>

